

EESTI TÕUGU HOBUSTE ARETUSPROGRAMM

Õiguslikud alused

Õiguslikud alused eesti tõugu hobuste (tõumärk E) aretusprogrammi (edaspidi Programmi) ja selle osade jaoks on:

Euroopa Ühenduse määrused (EL) nr 2016/1012; 2015/262/EL

Eesti Vabariigi Põllumajandusloomade aretuse seadus (RT I 28.12.2018, 35); Põllumajandusministri 21.12.2009 määrus nr 128 „Identifitseerimisele kuuluvate põllumajandusloomade liikide loetelu, nende identifitseerimise ning registreerimise viisid ja kord; registreerimistunnistuse väljastamise kord ja veisepassi vorm ning põllumajandusloomade arvestuse pidamise kord” (RTL 2009, 98, 1457); Maaeluministri 21.12.2018 määrus „Põllumajandusloomade ohustatud tõugude loetelu” (RT I, 29.12.2018, 8) ja teised Eesti Vabariigi seadused.

Eesti hobuse tõuajalugu

Eesti hobune on aborigeenne tõug, mis kuulub põhja-metsahobuste rühma. Siinsed söötmis- ja pidamistingimused ning karm looduslik valik muutsid eesti hobuse vähenõudlikuks, vastupidavaks ja kasvult väikeseks. Kõige vanemad kirjalikud andmed eesti hobuse kohta pärinevad XI sajandist.

Eesti hobust on väga palju välja veetud teistesse riikidesse ja temaga parandatud paljusid teisi tõugusid. 12.-13. sajandil vedasid Eestist hobuseid välja peamiselt Novgorodi kaupmehed.

13. sajandil kasutati eesti hobust sõjahobusena, eriti palju rootsi ajal lahingutes, Peeter I hindas seda hobust väga kõrgelt ja palju hobuseid viidi Venemaale.

Kuni 18. sajandini oli eesti hobune levinud talupoegade seas Liivi-ja Eestimaa kubermangus. Oma tugeva veojõu, vastupidavuse ja vähenõudlikkuse tõttu omandas ta ülevenemaalise kuulsuse.

Sihikindel eesti hobuste aretus algas 1921. aastal, mil Haapsalus asutati tõuselts ja hakati pidama tõuraamatut. Peamiseks aretusmeetodiks on olnud puhtatõuline aretus koos teatud ajavahemikul sisestava ristamise e. “veretilga” lisamisega. Sisestavat ristamist on kasutatud aastatel 1920-1940 soome hobuse tõuga, 1950... 1960 tori hobuse tõuga ning 1975...1985 araabia täisverelise hobuse tõuga.

Aretuse eesmärk

Aretusprogramm on koostatud aastateks 2014 kuni 2020 ja tulevikus tehtavad programmi muudatused hakkavad kehtima nende kinnitamise hetkest.

Aretusprogrammi eesmärgiks on tagada eesti tõugu hobuse genofondi säilitamine ja geneetilise mitmekesisuse säilimine. Eesti tõu puhul on oluline säilitada tõugu kui kultuuripärandit. Tähtis on eesti hobuste populatsiooni suurendamine Eestis ning tõu leviku laiendamine lähiriikides (Soome, Läti, Leedu, Rootsi, Venemaa).

Soovitav on mitmekülgseid eeldusi omav töövõimeline hobune, keda ühendab põlvnemise, välimiku ja majanduslikult kasulike omaduste ühtsus ning kohanemine kohalike söötmissidamistingimustega. Põhilised kasutusala: ponispordi hobune, harrastus- ja hobiratsutamise hobune, turismi- ja perehobune.

Vajadus on suurendada aretajate teadlikkust paaridevaliku otsuste langetamisel, hobuste töökasutuses katsetamisel. Oluline on kasutamise propageerimine, sh. eesti tõugu hobustel võistlevate sportlaste toetamine.

Eesmärkide saavutamisel on tähtsal kohal koostöö tegemine teiste aretusorganisatsioonide, riigi, haridusasutuste ja ratsaspordi organisatsioonidega ning erinevad koostööprojektid eesti hobust puudutavate teadustööde läbiviimiseks nii Eestis kui väljaspool Eestit.

Aretusmeetodid

Põlvnemise ühtsus saavutatakse hobuse põlvnemisega ühistest vanematest ja pideva sihikindla aretusega. Tõu konstantsus säilitatakse õige valiku ja paaride valikuga. Tõustruktuuri hoidmiseks kasutatakse liin- ja perekondaretust. See on vajalik, et säilitada ja kujundada erineva genotüübiga rühm, mis on lähtekohaks tõu säilitamisel.

Peamiseks aretusvõtteks on puhtatõuline aretus, mis on suunatud soovitud tunnuste kinnitamisele kasutades tunnustatud sugutäkke ja lubades mõõdukat inbriidingut.

Valikukriteeriumid tõu säilitamisel ja aretamisel on:

- põlvnemine
- välimik ja tüüp
- liikumine
- seesmised omadused (tervis, kohanemisvõime, söödakasutus, iseloom, temperament, jõudlus)

Säilitada tuleb eesti hobuse geno- ja fenotüübilised iseärasused, mis on välja kujunenud sajandite jooksul kohalikes tingimusteks tagamaks:

- tõu mitmekesisuse
- tõu sotsiaal- ökoloogilise väärtuse
- tõu struktuurilise väärtuse
- tulevikus uute tõugude tekkimise ja väljakujunenud tõugude täiustamise

Aretusedu saavutamise abinõud

Aretusprogramm hõlmab kõiki abinõusid, mida saab kasutada aretuseesmärgi täitmiseks.

Nende abinõude hulka kuuluvad välimiku hindamine ja võimete hindamine (katsete ja võistluste abil) ja valikuotsused. Hindamise tulemustest lähtudes tehakse valikuotsused, millised hobused loetakse aretuses kasutamisel rohkem või vähem soovitavateks. Valikuotsused on täkkude tunnustamine ning märade ja täkkude tõuraamatu eri osadesse kandmine.

Eesti tõugu hobuste populatsiooni säilitamisel rakendatakse järgnevaid majanduslikke meetmeid:

1. sugutäkkude baasi kindlustamine – vajadusel ja võimaluste olemasolul ostab EHKAS juba vanemaid täkke või noorhobuste ülevaatustel hea hinnangu saanud tõule vajaliku põlvnemisega täkke aretuses kasutamiseks.

2. sugutäkkude järglaste jõudluskontrolli toetamine - täkkude järglaste jõudluskontrolli toetamise puhul toetab EHKAS võimaluste olemasolul rahaliselt üleriigilistele ülevaatustele kutsutud noorhobuste transporti. Selts premeerib parimate noorhobuste finaalulevaatuse tulemuste alusel hobuste omanikke, tunnustab aretajaid.

3. vanemate sugutäkkude ja vähem levinud genotüübiga sugutäkkude, pidamise toetamine - seltsi juhatus otsustab vajadusel toetada vanemate ning harvaesineva genotüübiga sugutäkkude pidamist.

4. puhtatõuliste eesti tõugu varssade toetamine - eesti tõugu hobuste säilitusprogrammi raames saadud varssade aretajatele makstakse võimalusel toetust vastavalt EHKASe juhatuse poolt kehtestatud tingimustele.

5. eripaaride valiku toetamine, mis aitaks tagada tõu säilitamist - eripaaride valikut toetatakse vajadusel ja võimaluste olemasolul. Toetuse eesmärgiks on tõule vajalike genotüüpidega hobuste saamine ja saadava varsa võimaliku madalama turuväärtuse kompenseerimine.

Aretusprogrammi täitmiseks vajalik aretusloomade arv ja aretuspiirkond

Eesti tõugu hobuste aretuspiirkond on Eesti Vabariik ja Soome Vabariik.

Aretusprogrammist võtavad osa kõik eesti tõugu hobused, kes on kantud eesti tõugu hobuste tõuraamatutesse. Tõupopulatsioon hõlmab 2016 aastal ca 2500 hobust.

Eesti tõugu hobuste tõuraamatu andmeid säilitatakse elektrooniliselt PRIA registris riigi halduses olevates serverites, kust hobusekasvatajad saavad kontrollida andmeid oma hobuste kohta.

Genealoogilised liinid

Sugutäkkud: tunnustatud sugutäkkud kuuluvad 7-sse genealoogilisse liini, nendest Ahti 228E, Eni 8E, Raspel 70E, Taube 60E liinid põlvnevad kohalikust aborigeenest eesti hobusest ning Lari 23E, Vuhti 136E ja Taru 149E liin soome tõugu täkkudest.

Aretuses kasutamiseks on aktsepteeritud kõik eesti tõugu täkkud ka teiste eesti tõugu hobuste tõuraamatupidamiseks tegevusloa saanud aretusühingute tõuraamatutesse kantud eesti tõugu täkkud. Kõikide tunnustatud sugutäkkude nimekiri on kättesaadav kodulehel www.eestihobu.ee

Tõugu iseloomustavad omadused

Tõuomadusi väljendatakse soovitud ja mitte soovitud omaduste koondina. Eraldi vaadeldakse hobuse tõu- ja sootüüpi, kehaehitust, liikumisi ehk allüüre.

Värvus:

Tõus esinevad kõik värvused, soovitavalt ilma suuremate märgisteta peal, jalgadel ja kerel. Eriliselt soovitud on hobused, kellel on jutttselgsus ja sebroidsus jalgadel.

Ebasoovitavad märgised on: peal päits, kehal esinevad valged märgised, esijalgadel valge märgise ulatumine üle randmeliigese või tagajalgadel üle kannaliigese.

Esinevad värvused: kollane, võik, valkjaskollane, kõrb, raudjas, must, ahkmust, hiirjas, hall, hõbemust, hõbekõrb jm. variatsioonid.

Tüüp

Tüüp väljendab hobuse vastavust Programmis kehtestatud nõuetele. Suguhoobustel peavad olema selged sootunnused.

Eesti tõugu hobusel peavad väljenduma:

- tihe ja tugev konstitutsioon
- kiire ainevahetus
- sangviiniline närvitüüp
- kehaehitus: soovitatav on aborigeensele tõule iseloomulik kehaehitus
- turjakõrgus soovitatavalt 135 ...148 cm

Erinevatel kehaosadel on soovitatavad ja mittesoovitavad tundemärgid.

Pea

Soovitatav: väljendusrikas, uhke, keskmise suurusega, laia laubaga, veidi nõgusa profiiliga, keskmise suurusega kõrvadega.

Mittesoovitav: ilmetu, raske, kumera profiiliga.

Silm

Soovitatav: suur, elav, sõbralik.

Mittesoovitav: väike, tuhm, tuim.

Lõuapärade vahe

Soovitatav: lõuapärade vahe vaba liikumine.

Mittesoovitavad: kitsas lõuapärade vahe.

Kael

Soovitatav: keskmise pikkusega, hästi arenenud lihastega, hästi ja kergelt ühendatud kuklaga ning tiheda lakaga.

Mittesoovitavad: väga lühike või pikk, sügava ühendusega, madala asetusega kael.

Piht

Soovitatav: keskmise pikkusega, hästi lihased ja seljale ulatuv. Abaluud ja õlavarred keskmiselt pikad.

Mittesoovitavad: lühike ja madal turi. Väikesed, lühikesed ja püstjad abaluud ning lühikesed õlavarred.

Rind

Soovitatav: sügav, lai ja kumera roietekaarega.

Mittesoovitavad: mittesügav, kitsas, lameda roietekaarega.

Keha

Soovitatav: ristkülikukujuline, hästi ühendatud hobuse ees-, kesk- ja tagaosa, selg keskmine, lihased, nimme lühike, kube lühike.

Mittesoovitavad: ruudukujuline; nõrk, nõgus või kumer nimme; laudjas kitsas, lühike; pikk tühimik.

Jalad

Soovitav: hästi muskulis, kuivad, selgelt väljendunud liigestega, keskmise pikkusega sõrgats, hästi vormitud tiheda kabjasarvega kabjad ja keskmine jala pikkus.

Mittesoovitavad: nõrkade liigeste ja kõõlustega, "kepisarnane" esijalg, eetsi- ja taatsine esijala seis, lame, nõõritud kämmal, lühike, püstine või pehme sõrgats. Liiga kitsas, lame või pehme kabjasarvega kabi, sirge või saabeljas tagajalg, lühike, nõrk kannaliiges, rangjalgne või kooskandne seis.

Kämbla ümbermõõt on keskmiselt täkkudel 19,0 cm ja märadel 18,5 cm.

Liikumised ehk allüürid

Eesti hobuse samm ja traav peab olema hoogne ja avar, jäsemete liikumissuund otse ja ettepoole suunatud.

Ebasoovitavad on lühikesed, madalad ja riivlevad liikumised.

Seesmised omadused

Tervis

Eesti hobune peab olema tugeva tervisega, hea sigivusega ja pärilike vigadeta. Kasutusiga peab olema pikk.

Kohanemisvõime ja söödakasutus

Eesti hobune peab omastama elatussööda looduslikult karjamaalt ilma lisaööta andmata. Talveperioodil vastavalt hobuse kasutusintensiivsusele minimaalse täiendava lisaöödaga.

Mittesoovitavad on hobused, kes vajavad pidevalt täiendsööta, olenemata kasutuskooormusest.

Jõudlus ja iseloom

Soovitav on sajandite vältel väljakujunenud hästi vastupidav, suure töötahtega, mitmekülgseid eeldusi omav eesti hobune. Ta peab olema sõbralik, samaaegselt tasakaaluka temperamendiga.

Mittesoovitavad on närvilised ja äkilised hobused.

Eriprogramm

Käesoleva programmi raames ei ole eriprogrammi rakendamist ette nähtud.

Eriprogrammi rakendamiseks peavad olema täidetud järgmised tingimused:

- Seoses väga suure inbriidingu kujunemisega tõus on tekkinud tungiv vajadus verevärskenduse järele. Sellele viitavad tõendid peavad olema dokumenteeritud ja kontrollitavad.
- On nimetatud tõug, mida soovitakse eriprogrammi raames aretuses kasutada koos põhjendusega miks on teise tõu kasutamie oluline ning miks tuleks kasutada just seda konkreetset tõugu.
- Toodud välja konkreetsed eesmärgid, milleni tahetakse eriprogrammi raames jõuda koos märade nimetamisega, kelle puhul tuleb eriprogrammi rakendada.
- Toodud välja ajavahemikud eriprogrammi rakendamiseks ning eriprogrammi raames teisest tõust aretusloode valiku kriteeriumid.

Enne eriprogrammi rakendamist peab see olema kooskõlastatud kontrollasutusega ja saanud tunnustuse.

Tõu propageerimine

Eesti tõugu hobuse säilitamisel on olulise tähtsusega tõu populaarsuse suurendamine. Aretuslike meetoditena on eesmärgiks suurendada eesti hobuse saavutusvõimekust spordis, mis tagab tõu kasutuse laiendamise, mis omakorda suurendab nõudlust eesti tõugu hobuste järele.

Eesmärgiks on tuua esile eesti tõugu hobuseid erinevatel ratsaspordi aladel ning panustada ponispordi arengusse ja propageerida eesti tõugu hobuseid kõigis hobumajanduse valdkondades. Suurendada hobuste töökasutuses katsetamise ning kasutamise propageerimist ja toetamine sh. eesti tõugu hobustel võistlevate sportlaste toetamist. Eesti hobusele suunatud ürituste (võistlused, töökatsed, näitused jne.) korraldamine.

Noorhobuste ülevaastustel auhinnatakse kõiki osalevaid hobuseid.

Eesti tõugu hobust tutvustatakse ja propageeritakse näitustel, messidel, ratsaspordivõistlustel jne. Suuremat tähelepanu tuleb pöörata eesti hobuse tutvustamisele ja propageerimisele lastele ja noortele.

Eesti Tõugu Hobuse Kasvatajate ja Aretajate Selts teeb eesmärkide saavutamiseks koostööd riigi, haridusasutuste, ratsaspordi organisatsioonide ja teiste aretusorganisatsioonidega nii Eestis kui väljaspool Eestit.

Igal aastal toimub EHKASi üldkoosolek, kus antakse ülevaade aasta jooksul toimunud sündmustest, kasutusel olevatest täkkudest ja soovitusi paaridevaliku teostamiseks ning aretusplaani koostamiseks. Koosolekud on avatud kõigile eesti tõugu hobuste kasvatajatele ja tõu huvilistele. Lisaks viib EHKAS koostöös teiste organisatsioonidega läbi koolitus- ja teabepäevi hobuste söötmise, pidamise ning koolituse osas.

Aretusprogrammiga seonduvad nõutavad protseduurireeglid

Aretusprogrammi osadena esitatakse järgmised protseduurireeglid:

Tõuraamatusse või aretusregistrisse kandmise alused ja tõuraamatu või aretusregistri pidamise kord

Aretuslooma põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise kord

Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord

Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord

Emaslooma seemendusandmete registreerimise kord

Põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse või aretusregistrisse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise kord

Seemendamise koolitusprogrammid ning seemendaja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise kord

Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord

Tõuraamatusse kandmise aluste ja tõuraamatu pidamise korra seaduslikuks aluseks on eesti tõugu hobuse aretusprogramm ja selle programmi aluseks olevad õigusaktid ning originaaltõuraamatut pidava ühingu sätestatud põhimõtted.

Mõisted

Eesti tõugu hobune – hobune, kelle ema on eesti tõugu ja isa on tunnustatud või tunnustamata eesti tõugu täkk.

Tõuraamat – andmekogu, kuhu kantakse hobuse põlvnemise andmed, aretaja ja omaniku andmed ning tema geneetilise väärtuse hindamise ja jõudluskontrolli tulemused koos järglaste andmetega.

Tõuraamatus registreerimine – eesti tõugu hobuse arvele võtmine tõuraamatu põhi- või lisaosas või järglase arvele võtmine tõuraamatu põhi- või lisaosas talle passi väljastamiseks.

Tõuraamatusse kandmine – mära või täku sugulise kasutuse või aretuseks tunnustamise registreerimine koos tõuraamatu numbriga andmisega.

Tõuraamatu number – hobusele antav järjekorra number tõuraamatus. Number antakse eraldi täkkudele ja märadele järjekorra alusel.

Üldine

Eesti tõugu hobuste tõuraamatut (edaspidi “tõuraamat”) peab Eesti Tõugu Hobuse Kasvatajate ja Aretajate Selts, kes vastutab sissekannete eest. Tõutähis eesti tõugu hobustele on „E”. Tõuraamatu algdokumente (paaritustunnistused, sünniteated, identifitseerimislehed, avaldused) säilitatakse EHKASi poolt tähtajatult. Tõuraamatu elektrooniline versioon asub PRIA hobuslaste registrit majutavates serverites.

Tõuraamatusse kantakse vähemalt järgmised andmed:

- unikaalne elunumber
- liik
- sugu
- värvus
- sünnikuupäev (päev, kuu ja aasta)
- transpondri edestatud kood (selle olemasolul)
- sünniriik
- identifitseerimisdokumendi väljastamise ja mis tahes muudatuse kuupäev
- isiku nimi ja aadress, kellele identifitseerimisdokument väljastatakse
- asjaolu, kas tegemist on registreeritud hobuslase või aretamiseks ja tootmiseks ettenähtud hobuslasega
- looma nimi (sünninimi ja olemasolu korral kaubanduslik nimetus)
- teadaolev asjaolu, et loom ei kuulu tapmisele inimtarbimise eesmärgil
- teave, mis tahes identifitseerimisdokumentide duplikaatide ja asendusdokumentide kohta
- looma surmakuupäev

Lisaks kantakse tõuraamatusse veel järgmised andmed:

- aretaja / omaniku / esindaja nimi ja aadress, isikukood või registrikood
- omaniku vahetused

- märgiste kirjeldus, identifitseerija nimi ja kuupäev; transpondri paigaldaja nimi ja paigaldamise kuupäev
- eellaste neli põlvkonda
- mära paaritamise/seemendamise kuupäev
- tema järglaskond
- kõik teadaolevad jõudluskontrolli tulemused, aeg ja koht ja võimalusel aretusväärtuse määramine
- tõuraamatusse kandmised ja kannete muutused
- geneetilise ekspertiisi akti number. Sugutäkkudel kohustuslik, teistel soovituslik
- geneetilise ekspertiisi tulemused (sh kaheldava põlvnemisega hobused, vastab/ei vasta, tõuraamatus andmete muutmise kuupäev)
- väljamineku kuupäev ja põhjus
- Eestist välja müümise kuupäev (mis riiki ja kellele müüdi)
- ülevaatustel saadud hinded, ülevaatuse toimumise aeg ja koht
- jõudluskatsete tulemused

1. Vajalikud dokumendid tõuraamatusse kandmisel

1.1 Paaritustunnistus (LISA 1)

Paaritustunnistuse registreeritud vormi väljastab täku pidajale EHKAS. Täku valdaja täidab ja allkirjastab paaritustunnistuse peale teostatud paaritust.

Paaritatud mära omanik saab täku valdajalt paaritustunnistuse esimese lehe, mille ta hoiab alles kui tõendust toimunud paarituse kohta. Mära müügi korral antakse paaritustunnistus edasi mära ostjale.

Täku valdaja on kohustatud pidama iga sugulises kasutuses oleva täku kohta paaritusnimekirja (LISA 2), kus ta fikseerib toimunud paaritused kronoloogilises järjekorras.

Täku valdaja peab saatma paaritustunnistuse kolmanda lehe ning täku sugulise kasutamise lehe EHKASi bürosse enne 31.detsembrit.

Paaritustunnistusele peab olema kantud:

- mära nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number
- täku nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number
- paaritusajad
- võimaluse korral tiinuse kontrolli kuupäeva ja tulemuse
- mära omaniku nimi, ID ja aadress
- täku valdaja nimi, aadress ja allkiri

1.2 Varsa sünnitunnistus (LISA 1)

Varsa sünnitunnistus on mära paaritustunnistuse blanketil. Mära omanik täidab varsa sünnitunnistuse, allkirjastab ning saadab selle EHKAS-i bürosse 30 päeva jooksul peale mära varssumist.

Varsa sünnitunnistusele peab olema kantud:

- varsa omanik või omanike esindaja
- varsa omaniku isiku- või registrikood
- varsa sünniaeg, sugu
- varsa värvus

- andmeid tiinuse katkemise või surnultsünni jm. sündmuste kohta

Kui varss on kiibiga märgistatud enne sünniteate saatmist, märgitakse sünniteatele ka varsa kiibi kood. Identifitseerijale tuleb esitada hobuse märgistamise teade.

Varsa sünnitunnistus saadetakse EHKAS-i büroosse iga toimunud sündmuse korral (surnultsünd, abort, mära ei tiinestunud jm.) , vastav kanne tehakse sünnitunnistuse osasse.

1.3 Identifitseerimisleht (LISA 3)

Varsa identifitseerib ning identifitseerimislehe täidab EHKASi poolt volitatud isik varsa ema juures. Vanemate hobuste identifitseerimisel on vajalik omaniku poolt esitada hobuse põlvnemist tõendavad dokumendid. Identifitseerimisleht allkirjastatakse hobuse omaniku või omanike esindaja poolt. Identifitseerimisleht koostatakse kahes eksemplaris, mille koopiat antakse hobuse omanikule. Identifitseerimislehe originaali alusel väljastatakse hobuse pass enne varsa 6 kuu vanuseks saamist, vanemate hobuste puhul hiljemalt 6 kuu jooksul peale identifitseerimist.

Identifitseerimislehele peavad olema kantud hobuse kohta järgmised andmed:

- nimi, sünniaeg, sünnikoht, sugu ja tõug
- omaniku või omanike esindaja nimi ja aadress
- ema ning isa nimed, individuaalnumbrid (UELN) ja/või tõuraamatu numbrid
- ema paaritamise/seemendamise aeg ning paaritustunnistuse number
- värvus, märgiste kirjeldus ja joonisdiagramm
- märke transponderiga märgistamise kohta
- transpondri paigaldaja andmed
- hobuse omaniku deklaratsioon, kui loom on mõeldud tapmiseks inimtoiduks

2. Hobusepassi väljaandmise kord

Pass on dokument hobuse päritolu, jõudluse ja identifitseerimise kohta, mis kuulub hobuse juurde ja peab omaniku vahetuse korral hobusega kaasnema.

Varsa identifitseerimine koos transpondri paigaldamise ja geneetilise identifitseerimist võimaldava materjali kogumise ja arhiveerimisega peavad toimuma hiljemalt 6 kuud pärast sünni ja enne võõrutamist. Kui identifitseerimine toimub hiljem kui kuus kuud peale sünni, on passi hind kallim kui õigeaegsel identifitseerimisel. Pass vormistatakse hobusele, kelle kohta on tõuraamatu pidajal järgmised dokumendid ning mis on aluseks tõuraamatusse kande tegemisel:

- varsa sünnitunnistus (kohustuslik varssadel)
- hobuse identifitseerimisleht (vajadusel eraldi märgistamise teade – LISA 4)
- vanema hobuse puhul põlvnemist tõendav dokument

Passi kadumisest peab omanik viivitamatult teavitama aretusühingut ning kirjaliku avalduse alusel väljastatakse talle duplikaatpass. Pass edastatakse hobuseomanikule peale passi väljastamisega seotud arvete tasumist.

Pass sisaldab järgmisi andmeid hobuse kohta:

- passi väljastanud aretusühingu nimi
- hobuse individuaalnumber (UELN)
- hobuse märgistus (transponder, põletusmärk jms.)

- hobuse tõug, sünnimaa, sünniaeg, sugu, värvus, märgised ning joonisdiagramm
- hobuse ja tema eellaste põlvnemine nelja põlvkonna ulatuses
- omaniku soovil hobuse jõudluskontrolli ja aretusväärtuse andmed, märkmeid hobuse hindamise ja tunnustamise kohta
- omaniku soovil aretuskonkursside ja näituste tulemused
- aretaja nimi ning aadress

3. Aretusandmete muutmine

Kõik muudatused (värvus, märgised, jõudluskontroll, näituste tulemused, omanikuvahetus, ka. hobuse surm, hukkumine, kastreerimine jms.) kantakse passi ja tõuraamatusse EHKAS volitatud isiku poolt. Vastavate märgete tegemiseks esitab hobuse omanik 30 päeva jooksul tõuraamatu pidajale avalduse paranduse siseseviimiseks ja vajadusel paranduse tegemise aluseks oleva dokumendi koopja või ära kirja (nt. omanikuvahetus).

Passis sisalduvate andmete muutmine või täiendamine omaniku poolt on keelatud.

4. Aretaja kohustused

Aretajal on kohustatud pidada arvestust (paberandjal või digitaalselt) karjas olevate hobuste üle. Registreerida tuleb vähemalt järgmised andmed:

- hobuse nimi
- UELN
- tõug
- sünniaeg
- karja toomise ja karjast väljaviimise aeg
- lähte- ja sihtkoha aadress koos sealse loomapidaja nime ja isiku- või registrikoodiga

Andmete muutumise korral (nt. hobuse karja tulek või karjast väljaminek, varssumine, kastreerimine, paaritused) tuleb need arvestusdokumentidesse kanda 3 päeva jooksul sündmuse toimumisest alates. Karja arvestusdokumente tuleb säilitada vähemalt 3 aastat alates hobuse karjast väljamineku päevast.

Aretaja peab täitma karjas olevate hobuste algarvestuse lehte (LISA 5) ja edastama aasta lõpuks andmed karjas olevate hobuste kohta EHKASi büroosse.

Aretaja vastutab andmete õigsuse eest paaritustunnistusel, varsa sünnitunnistusel ja teistel dokumentidel, mida nad täidavad või väljastavad. Aretaja kohustus on kontrollida oma hobuse dokumentides sisalduvate andmete õigsust. Ebatäpsete andmete avastamise korral tuleb sellest EHKASi büroosse viivitamatult teatada ning edastada parandust vajav dokument EHKASi büroosse.

EHKASi volitatud isik viib sisse vajalikud parandused koos märkustega.

Hobuste sündmuste (omanikuvahetus, kastreerimine, hukkumine jms.) korral teavitab hobuse omanik või omanike esindaja sellest EHKASi tõuraamatu pidajat 1 kuu jooksul sündmuse toimumisest alates.

Aretaja on kohustatud vajadusel läbi viima hobuse põlvnemise õigsuse kontrollimist. Ekspertiisi tulemustest tuleb teavitada EHKASi 30 päeva jooksul.

4.1 Omanikuvahetusest teavitamine

Omanikuvahetusest tuleb EHKASi teavitada 1 kuu jooksul peale sündmuse toimumist. Pass

tuleb uue omaniku andmete sissekandmiseks edastada EHKASi bürosse koos omandiõiguse muutust kinnitava dokumendiga. Selleks võib olla kas:

- hobuse ostu-müügi leping või avaldus
- e-kirjaga saadetud teade
- omaniku vahetuse teatis (LISA 6)

Mõlema dokumendi puhul on vajalikud järgmised andmed:

- hobuse nimi, sünniaeg või UELN kood või vanemad
- mõlema osapoolte nimi, aadress, isiku- või reg.kood
- omandi (hobuse) üleandmise kuupäev
- müügilepingu puhul osapoolte allkirjad
- teatise puhul müüja poolne kinnitus tehingu toimumisest

Pass edastatakse uuele hobuseomanikule peale omanikuvahetuse registreerimisega seotud arvete tasumist.

4.2 Täku valdaja kohustused

Täku valdaja vastutab nõuetele vastava paarituse (seemenduse) läbiviimise ja selle registreerimise eest EHKASis.

Täku valdaja kohustuste hulka kuuluvad:

- paaritustunnistuse täitmine
- täku sugulise kasutamise kohta vajalike andmete registreerimine (LISA 2)
- kinnipidamine kõigist täkkude paarituste või seemenduste piirangutest
- täku asukoha muutusest või tõuaretusest väljalangemisest teavitamine
- nõustumine nende valduses olevate aretusandmete edastamise ja avaldamisega
- täku põlvnemise geneetilise ekspertiisi läbiviimise korraldamine

Täku valdaja on kohustatud teavitama mära omanikku võimalikest omadustest, mis võivad vähendada järglase aretuslikku väärtust (nt. geneetilise põlvnemisandmete kontrolli puudumine jm.).

5. Märgistamise kord

Varsa või vanema hobuse identifitseerimiseks täidetakse identifitseerimisleht. Hobuse esmakordsel registreerimisel antakse talle individuaalnumber ehk UELN-number, mida elu jooksul enam ei muudeta. Väljastatud UELN-number koosneb Eestis rahvusvahelisest tähisest, aretusühingu tähisest, millele lisanduvad tõukood, tõutähis, registrinumber ja sünniaasta number.

Kui muutub UELN keskuse poolt tunnustatud koodide nimekiri, kasutatakse uusi koode.

5.1 Elektroonilise märgistuse kasutamine ja paigaldamine

Peale 01.07.2009 esmakordselt identifitseeritud hobused märgistatakse elektroonilise transponderiga. Transponderi paigaldamise õigus on tegevuslooga veterinaararstil. Transponder tuleb paigaldada hobuse kaela vasakule küljele turja ja kukla vahelisele alale. Märgistamine peab toimuma hobuse identifitseerimisega üheaegselt või varem. Varasema transponderiga märgistamise puhul täidab veterinaararst teate hobuse märgistamise kohta (LISA 4) ning hobuse omanik esitab teatise 30 päeva jooksul alates hobuse märgistamisest Seltsi.

Enne 01.07.2009 identifitseeritud hobuste märgistamisel transponderiga täidab veterinaararst teate hobuse märgistamise kohta (LISA 4) ning hobuse omanik saadab selle 30 päeva jooksul alates hobuse märgistamisest Seltsi. Teatelt peab selguma millal märgistamine toimus,

märgistaja andmed, millist hobust märgistati, paigaldatud transpondri poolt edastatav kood ja koht, kuhu transponder paigaldati.

5.2 Hobuse nimi

Hobused, kellele väljastatakse pass, peavad kandma nime. Nimi ei tohi olla ühetäheline või põhjendamatult pikk. Nimi peab algama isa esitähega ning lõppema soovitatavalt märadel täishäälikuga ning täkkudel kaashäälikuga. Kui nime osana kasutatakse aretaja või sünnikoha nime (nt. –S jne) rakendub nõue vaid hobuse pärisnimele. Nime osana ei ole lubatud kasutada rahvusvaheliselt hobusekasvatuses tunnustatud tõuraamatu kaubamärki (näit. Z jne.)

EHKASil on õigus nõuda nime muutmist järgmistel põhjustel:

- korduvate nimede kasutamisel
- põhjendamatult pikkade nimede korral
- kuulsate hobuste nimede kasutamisel

6. Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis

Sugulises kasutuses oleval täkul peab olema tehtud põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis (täkk, tema isa ja ema). Kui mingil põhjusel ei ole võimalik põlvnemisandmeid tagantjärgi kontrollida (nt hobuse vanemad on surnud), on lubatud hobuse geneetiline identifitseerimine. Kulud sellest kannab täku omanik või pidaja. Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis teostatakse rahvusvaheliselt tunnustatud laboris. Laboritulemused peavad olema saadetud aretusühingusse.

Hobuse põlvnemisandmeid on geneetilise ekspertiisi abil vaja kontrollida, kui:

- mära paaritati/seemendati ühe inna ajal kahe või enama täkuga
- mära paaritati/seemendati kahe teineteisele järgneva inna ajal mitme täkuga ja varsa sünniaja järgi võivad kaks viimast täkku olla võimalikud isad
- kui varss on ema juures nõuetekohaselt identifitseerimata
- kui on kahtlus hobuse põlvnemise õigsuses

EHKAS teostab igal aastal vähemalt 1% EHKASi tõuraamatusse kantud populatsiooni põlvnemise uuringu DNA alusel.

Geneetilise ekspertiisi tulemusena hobuse põlvnemisandmete ebaõigeks osutumise korral kannab proovi võtmise ja tehtud kulud hobuse omanik.

7. Eesti tõugu hobuste tõuraamat

Sünnijärgselt registreeritakse hobune põlvnemisandmete alusel eesti tõugu hobuste tõuraamatu eeltõuraamatus või mõnes lisa. Tõuraamatu number antakse järjekorra alusel eraldi täkkudele ja märaadele siis, kui hobune

- tunnustatakse aretuses kasutamiseks või
- on registreeritud tema aretuses kasutamine.

7.1 Tõuraamatu jaotus

Tõuraamat jaotatakse tõuraamatu põhiosadeks (eeltõuraamat, tõuraamat ja peatõuraamat) ning lisaks. Tõuraamatu erinevatesse osadesse kantakse hobused, kes vastavad antud osa nõuetele. Peatõuraamatu ja tõuraamatu osasse kantakse sugulises kasutuses olevad täkid ja määrad.

Tõuraamatu põhiosa jaguneb:

- täkkude peatõuraamat ja tõuraamat

- määrade peatõuraamat ja tõuraamat
- eeltõuraamat

Tõuraamatu lisaosa jaguneb:

- Lisaosa A

7.2 Täkkude kandmine peatõuraamatusse

Täkkude kandmisel peatõuraamatusse on õiguspädevaks organiks tõu- ja hindamiskomisjon. Täku kandmine peatõuraamatusse toimub kõige varem kolmandal eluaastal, kui nimetatud täkk on hindamiskomisjoni poolt hinnatud, tõu- ja hindamiskomisjoni poolt tunnustatud ning tema põlvnemise õigsus on geneetilise ekspertiisiga kontrollitud. Kui mingil põhjusel ei ole võimalik põlvnemisandmeid tagantjärgi kontrollida (nt hobuse vanemad on surnud), on lubatud hobuse geneetiline identifitseerimine.

Peatõuraamatusse kantakse eesti tõugu täkud:

- kelle puhul on oodata programmis kindlaksmääratud eesmärkide saavutamist
- kelle isa ja ema on kantud tõuraamatu põhiossa ja täkud peavad omama kõnealuse tõuraamatu eeskirjade kohaselt kehtestatud eellastabelit
- täkk peab läbima jõudluskontrolli vastavalt jõudluskontrolli läbiviimise eeskirjadele ning vastama tunnustamiseks vajalikele nõuetele
- täkk peab olema hinnatud kõrgema või I auhinnaga

Täkk, kellel pole täidetud nõue saada hindamisel hinnatavate tunnuste osas vajalikke punkte ja/või, kuid kes on vajalik genofondi säilitamiseks, võib erandkorras peatõuraamatusse kanda tõu- ja hindamiskomisjoni otsusega.

Tõukomisjon võib nimetada peatõuraamatu täku "eliittäkuks", kui täkk on:

- saavutanud jõudluskontrollil väga head tulemused
- läbinud edukalt võõratsaniku testi ja/või sõidu- ja veokatsed
- edukalt esinenud ratsaspordialadel ja/või rakendihobuste sõidukatsetel

7.3 Täkkude kandmine tõuraamatusse

Täkkude tõuraamatusse kantakse sugulises kasutuses olevad, vähemalt kolmeaastased, aretuses tunnustamata täkud, kelle ema ja isa on kantud tõuraamatu põhiossa. Täku põlvnemine peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga. Kui mingil põhjusel ei ole võimalik põlvnemisandmeid tagantjärgi kontrollida (nt hobuse vanemad on surnud), on lubatud hobuse geneetiline identifitseerimine.

7.4 Määrade kandmine peatõuraamatusse

Määrade peatõuraamatusse kantakse vähemalt kolmeaastased, sugulises kasutuses olevad määrad:

- kelle isa ja ema on kantud peatõuraamatusse
- kes on hinnatud vastavalt jõudluskontrolli läbiviimise eeskirjadele ja saanud hindamisel hinnatavate tunnuste osas vähemalt "7" punkti

Mära, kes ei vasta eelnevatele nõuetele, kuid kellelt on saadud vähemalt kaks väga hea hinnanguga ning tõule vajalikku järglast, võib tõu- ja hindamiskomisjoni otsusega kanda peatõuraamatusse.

Tõukomisjon võib nimetada peatõuraamatu mära "eliitmäraks", kui mära on:

- ise ja/või on vähemalt kolm tema järglast saavutanud väga head jõudluskontrolli tulemused
- edukalt esinenud ratsaspordialadel või rakendihobuste sõidukatsetel

7.5 Märade kandmine tõuraamatusse

Märade tõuraamatusse kantakse sugulises kasutuses olevad, vähemalt kolmeaastased märad, kelle isa ja ema on kantud tõuraamatusse või peatõuraamatusse, kuid kes ise ei vasta peatõuraamatu nõuetele või märad kes ei ole läbinud jõudluskontrolli.

7.6 Eeltõuraamat

Eeltõuraamatusse kantakse peatõuraamatu ja tõuraamatu märade järglased, kes on saadud peatõuraamatu ja tõuraamatu täkkudest ning kes on nõuetekohaselt identifitseeritud. Eeltõuraamatusse kande teostamine toimub hobuse registreerimisel, kui on täidetud tõuraamatu põhiosa nõuded põlvnemise osas.

Eeltõuraamatusse kantava varsa isa põlvnemise õigsus peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga. Kui mingil põhjusel ei ole võimalik põlvnemisandmeid tagantjärgi kontrollida (nt hobuse vanemad on surnud), on lubatud hobuse geneetiline identifitseerimine. Külmutatud või jahutatud spermaga kunstliku seemenduse teel saadud varsa põlvnemine peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

Hobune, kelle ema ja emaema on kantud tõuraamatu lisaosasse A ning kelle isa ja mõlemad vanaisad on kantud tõuraamatu põhiossa, on tõupuhas ja sobilik järglasena kandmiseks eeltõuraamarusse.

7.7 Tõuraamatu lisa

Lisaosa A

Lisaosasse A kantakse eesti tõugu märad, kes on sündinud enne 1.04.2003, kes kuuluvad samasse populatsiooni, kuid kelle põlvnemine ei vasta tõuraamatu põhiosa nõuetele.

Lisaosasse A kantakse Lisaosa A märade järglased, kes on nõuetekohaselt identifitseeritud ja kelle isa kuulub tõuraamatu põhiossa või Lisaosasse A.

Hobune, kelle ema ja emaema on kantud tõuraamatu lisaosasse A ning kelle isa ja mõlemad vanaisad on kantud tõuraamatu põhiossa, on tõupuhas ja sobilik järglasena kandmiseks eeltõuraamarusse.

7.8 Hindamata täkkude ja märade kandmine tõuraamatusse

Täkkud ja märad, kelle karjast väljaminek toimub enne hindamist ja/või järglase registreerimist, võidakse kanda tõuraamatusse tõestatud põlvnemise alusel.

7.9 Sissekannete muutmine

Juhul kui selgub, et hobuse sissekanne tõuraamatu vastavasse osasse on toimunud valede või puudulike põlvnemisandmete või muude tunnuste alusel, tuleb sisse viia kannete muudatused.

Aretuslooma põlvnemise registreerimise ja põlvnemise õigsuse kontrollimise kord

Aretuses kasutatavate hobuste põlvnemisandmete registreerimise peab tagama hobusepidajate-aretajate õigeaegne ja korrektne andmete edastamine tõuraamatu pidajale.

1. Varsa sünnitunnistus (LISA 1)

Varsa sünnist teatamiseks edastab hobusepidaja tõuraamatupidajale varsa sünnitunnistuse. Varsa sünnitunnistus on mära paaritustunnistuse blanketil.

Mära omanik saadab täidetud ja allkirjastatud varsa sünnitunnistuse EHKASi bürosse 30 päeva jooksul peale mära varssumist.

Varsa sünnitunnistusele peab olema kantud:

- varsa omanik või omanike esindaja
- varsa omaniku isiku- või registrikood
- varsa sünniaeg, sugu
- varsa värvus
- andmeid tiinuse katkemise või surnultsünni jm. sündmuste kohta

Kui varss on kiibiga märgistatud enne sünniteate saatmist, märgitakse sünniteatele ka varsa kiibi kood. Identifitseerijale tuleb esitada hobuse märgistamise teade (LISA 4)

Varsa sünnitunnistus saadetakse EHKASi bürosse igast sündmusest (surnultsünd, abort, mitte tiinestunud), vastav kanne tehakse sünnitunnistuse osasse.

2. Hobuse identifitseerimine (LISA 3)

Hobuse identifitseerimise osadeks on:

- joonisdiagramm hobuse kirjeldusega
- nimi
- individuaalnumber (UELN)
- elektroonilise transpondri edastatav kood
- elektrooniline tõuraamatu kirje
- hobuse pass

Identifitseerimislehe koostab EHKAS-i poolt volitatud isik varsa ema juures. Andmed identifitseerimislehe kohta on toodud aretusprogrammi osas „Tõuraamatuse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord”. EHKAS tunnistab ka veterinaararsti poolt tehtud joonisdiagrammi. Vanemate hobuste identifitseerimisel on vajalik omaniku poolt esitada hobuse põlvnemist tõendavad dokumendid.

Hobusele paneb nime omanik. Nimi peab algama isa nime esitähga ning soovituslikult lõppema märade puhul täis- ja täkkude puhul kaashäälikuga.

Individuaalnumber (UELN) antakse kõigile identifitseeritud hobustele vastavalt aretusprogrammi osas „Tõuraamatuse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord” toodud näitele.

Transponderi paigaldamist on täpsemalt kajastatud järgmises punktis – Hobuste märgistamine.

Kande elektroonilisse tõuraamatusse teeb aretusühing. Elektroonilisse tõuraamatusse registreeritud andmete alusel vormistab aretusühing hobuse passi. Pass väljastatakse hobuseomanikule peale passi väljastamisega seotud kulutuste katmist.

3. Hobuste märgistamine

Hobuse märgistamine toimub vastavalt Programmi punktile *5.1 Elektroonilise märgistuse kasutamine ja paigaldamine*

4. Põlvnemise õigsuse kontroll

Põlvnemisandmete õigsuse kontroll toimub paaritus-ja varsatunnistuse alusel ja vastavalt Programmi punktile *6. Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis*.

5. Andmete säilitamine

Aretaja-säilitaja kohustatud pidama arvestust karjas olevate hobuste üle. Registreerida tuleb vähemalt järgmised andmed: hobuse nimi, tõug, sünniaeg, karja toomise ja karjast väljaviimise aeg ning lähte- ja sihtkoha aadress koos sealse loomapidaja nime ja isiku- või registrikoodiga. Andmete muutumise korral (nt. hobuse karja tulek või karjast väljaminek, varssumine, kastreerimine, paaritused) tuleb need arvestusdokumentidesse kanda 3 päeva jooksul sündmuse toimumisest alates. Karja arvestusdokumente tuleb säilitada vähemalt 3 aastat alates hobuse karjast väljamineku päevast.

Paaritustunnistusi, sünnitunnistusi, identifitseerimislehti, paaritusnimekirju, omanikuvahetuse teostamise avaldusi säilitatakse EHKASi poolt tähtajatult.

Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord

Seadusandlik alus aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise korrale on toodud aretusprogrammi üldosas.

Hobuse geneetilist väärtust hinnatakse tema jõudlusandmete alusel. Hobuse omajõudlust hinnatakse varsaeas, noorhobuste ülevaatustel, tarbehobuse katsetel, võõrratsaniku testil, rakendihobuste jõudluskatsetel ja võistlusspordis. Hobuse jõudluse hindamisel arvestatakse ka järglaste, eellaste ja külgsugulaste jõudlusandmeid.

Jõudlusandmed avaldatakse jooksvalt EHKASi koduleheküljel ja/või koondandmetena aastaraamatus.

Jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste põhjal väärtustatakse täkk või mära tiitliga ELIIT ning tehakse vastav kanne hobuse passi, tõuaretusalase informatsiooni leheküljele ja elektroonilisse tõuraamatusse.

Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord

Hobuste aretuseks tunnustamisel on vajalik arvestada tema põlvnemisega, hinnata tema välimikku ja allüüre ning läbima tunnustamiseks vajalikud jõudluskatsed.

1. Hobuste hindamine:

Märade ja täkkude esmane hindamine toimub enne tõuraamatusse kandmist.

Hobuste hindamine toimub vastavalt tunnustatud jõudluskontrolli läbiviimise korrale.

Hindamine toimub järgnevalt:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jalad
- d) samm
- e) traav
- f) galopp ja hüpe (soovituslik)
- g) üldmulje

Hindamine toimub numbriliselt:

- 10 = suurepärane, veatu
- 9 = väga hea
- 8 = parem kui hea
- 7 = hea
- 6 = keskmine, piisav
- 5 = rahuldav
- 4 = mitterahuldav
- 3 = halb
- 2 = väga halb
- 1 = mittearvestatav
- 0 = hindamata

Hobust, kellel esineb mõigaslau, pätk, kõrivilistamine, künahaukamine või jänese kand, üldjuhul ei hinnata ja teda ei tohi kasutada suguhobusena. Jänese kannaga hobusel, kellel on väljendunud väga hea tõutüüp ja kõrge jõudlus, võib välimikku hinnata, kuid mitte kõrgemalt kui 4 punktiga.

2. Täkkude tunnustamine

Täkkude hindamise eesmärk on teha otsus täku kasutamise kohta aretusprogrammi raames. Täku hindamise õiguspädevaks organiks on hindamiskomisjon. Tõu- ja hindamiskomisjoni valimist ja tööd puudutav on kehtestatud EHKASi põhikirjaga.

Täku hindamiseks esitamisel peavad olema täidetud järgmised tingimused:

- esmasel hindamisel vanus vähemalt 2 aastat, tunnustuse andmiseks vähemalt 3 aastat
- põlvnemine peab vastama tõuraamatusse kandmise tingimustele
- hobusel on identifitseerimisdokument (pass)
- enne hindamist tuleb kontrollida täku identiteeti

- tervislike probleemide puudumine, mis kahjustavad tõuväärtust. Täkul ei tohi olla hammastiku ega munandite anomaaliat, viltust saba ega tehtud keha korrigeerimise operatsioone.
- Esmakordselt saab kinnitada tunnustuse kolmeks aastaks, mille jooksul täkk peab läbima edukalt võõratsaniku testi; sõidu- ja veokatsed; kasutustesti ratsa või rakendis; töökatsed; edukalt esinema ratsaspordialadel või rakendihobuste sõidukatsetel.

Erandkorras võib täkk saada tunnustuse vähemalt viie järglase järgi, kes peavad olema hinnatud jõudluskatsetel I auhinnaga.

Hindamisotsus kõlab:

- tunnustatud kolmeks aastaks
- tunnustatud
- esialgu mitte tunnustatud
- mitte tunnustatud

Otsus on “**tunnustatud kolmeks aastaks**”, kui täkk on hindmiskomisjoni poolt hinnatud ja täidetud on päritolu nõuded ning on olemas hindamisele vastavad välised tunnused ja jõudluskontrolli tulemused. Otsust tunnustamise kohta ei kanta hobuse passi.

Otsus on “**tunnustatud**”, kui täkk on eelnevalt saanud ajutise tunnustuse ja on määratud aja jooksul saavutanud tunnustamiseks vajalikud tulemused ning on esitatud komisjonile tunnustamiseks. Otsus tunnustamise kohta kantakse hobuse passi. Selleks peab täku omanik (pidaja) edastama täku passi EHKASi büroosse sissekande tegemiseks.

Otsus on “**esialgu mitte tunnustatud**” kui täkk ei täida esitatud nõudmisi jõudluse osas, kuid on oodata, et ta edaspidi neile nõudmistele vastab. Tunnustamisotsusega tuleb kindlasti määrata tähtaeg, mille möödumisel on vajalik täkk uuesti tunnustamisele esitada.

Otsus on „**mitte tunnustatud**“ kui täkk ei vasta programmis esitatud nõuetele.

Komisjoni otsused protokollitakse koos selgitustega ja tehakse avalikult kättesaadavaks EHKASe kodulehel või nõudel seltsist kirjalikult/paberandjal. Tunnustamise otsus edastatakse kirjalikult täku omanikule tunnustamisest ühe kuu jooksul. Otsus “**tunnustatud**” või “**tunnustatud kolmeks aastaks**” avalikustatakse EHKASi koduleheküljel peale tunnustuse saanud täku geneetilise ekspertiisi tulemuse saabumist EHKAS büroosse.

Mära seemendusandmete registreerimise kord

Seadusandlik alus emaslooma seemendusandmete registreerimise korrale on toodud aretusprogrammi üldosas.

Seemenduseks loetakse mära tiinestamist vabapaaritusega, käestpaaritusega, seemendamisega värske, jahutatud või sügavkülmutatud spermaga.

Mära seemendus- ja paaritusandmete nõuetekohase registreerimise kohustus on nii täku- kui märaomanikul või omaniku esindajal.

Seemenduste registreerimise aluseks on järgmised dokumendid:

- täku paaritusnimekiri (LISA 2)
- paaritustunnistus / varsa sünnitunnistus (LISA 1)

Täku paaritusnimekirja peetakse eraldi iga kasutuses oleva täku kohta eraldi ja edastatakse aasta lõpul EHKASi büroosse, kus sisestatakse nimekirja alusel paaritused elektroonilisse tööraamatusse. Täku pidajal on soovitatav jätta oma algdokumentatsiooni koopia paaritusnimekirjast.

Paaritustunnistus täidetakse iga paaritud mära kohta ja see edastatakse uuele omanikule mära müügi korral. Varsa sünnitunnistus edastatakse EHKASi kontorisse 30 päeva jooksul peale varsa sündi, mittetiinestumise korral hiljemalt 31. detsembriks.

Seemendaja/paarituspunkti pidajana käsitletakse täku omanikku või valdajat või kunstliku seemenduse läbi viinud vastava kvalifikatsiooniga isikut.

Mära tiinestamine kunstliku seemendusega

Seemendaja kohustub pidama arvestust elektrooniliselt või paber kandjal emasloomade seemendamise kohta.

Arvestuses peavad kajastuma järgmised andmed:

- seemenduse järjekorra number
- seemendamise aeg
- loomapidaja/mära omaniku nimi
- isas- ja emaslooma nimi, nende registreerimisnumber(UELN) ja/või tööraamatunumber

Seemendaja peab eelpoolnimetatud andmed edastama aretusühingule sagedusega üks kord kuus.

Kunstliku seemenduse teel saadud järglaste registreerimisel on vajalik teostada põlvnemise õigsuse kontroll.

Täkult kogutud sperma omanikuks loeb EHKAS täku omanikku sperma kogumise ajal, kui täkuomanik pole lepingu alusel sperma omanikuks nimetanud mõnda teist füüsilist või juriidilist isikut. Lepingu ära kiri peab olema edastatud EHKASi büroosse. Täku omaniku muutumisel jääb sperma omanik muutumatuks, kui täku ostumüügilepingus ei ole sätestatud teisiti.

Põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise kord

Seadusandlik alus põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise korrale on toodud aretusprogrammi üldosas.

Hobuse identifitseerimise osadeks on:

- joonisdiagramm hobuse kirjeldusega
- nimi
- individuaalnumber (UELN)
- elektroonilise transponderi edastatav kood
- elektroonilise tõuraamatu kirje
- hobuse pass

Varsa sünnitunnistuse (LISA 1) peab mära omanik edastama tõuraamatupidajale 30 päeva jooksul alates varsa sünnist. Varsa sünnitunnistus on aluseks kõigile järgmistele toimingutele varsa identifitseerimiseks.

Varsa joonisdiagrammi koostab EHKASi poolt volitatud isik varsa ema juures. Andmed identifitseerimislehe kohta on toodud aretusprogrammi osas „Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord”. EHKAS tunnistab ka veterinaararsti poolt tehtud joonisdiagrammi. Vanemate hobuste identifitseerimisel on vajalik omaniku poolt esitada hobuse põlvnemist tõendavad dokumendid.

Hobusele paneb nime omanik. Nimi ei tohi olla ühetäheline või põhjendamatult pikk. Nimi peab algama isa nime esitähelga ning soovituslikult lõppema märade puhul täis- ja täkkude puhul kaashäälikuga. Kui nime osana kasutatakse aretaja või sünnikoha nime rakendub nõue vaid hobuse pärisnimele. Nime osana ei ole lubatud kasutada rahvusvaheliselt hobusekasvatuses tunnustatud tõuraamatu kaubamärki (näit. Z jne.).

Individuaalnumber (UELN) antakse kõigile identifitseeritud hobustele vastavalt aretusprogrammi osa Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise korrale. Numbris kajastub hobuse sünniaasta.

Elektroonilise transponderi paigaldab tegevuslooga veterinaararst. Transponder tuleb paigaldada hobuse vasakule küljele kaelale turja ja kukla vahelisele alale. Märgistamine peab toimuma samaaegselt joonisdiagrammi koostamisega, või varem. Varasema märgistamise puhul peab hobuse pidaja esitama veterinaararsti teate identifitseerimise toimumise kohta (LISA 4). Teatelt peab selguma millal märgistamine toimus, märgistaja, millist hobust märgistati, paigaldatud transpondri poolt edastatav kood ja koht, kuhu transponder paigaldati.

Kande elektroonilisse tõuraamatusse teeb aretusühing. Elektroonilisse tõuraamatusse registreeritud andmete alusel vormistab aretusühing hobuse passi. Pass väljastatakse hobuseomanikule peale passi väljastamisega seotud kulutuste katmist.

Seemendamise koolitusprogrammid ning seemendaja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise kord

Eesti Tõugu Hobuse Kasvatajate ja Aretajate Selts ei vii läbi seemendajate koolitusi. Hobuste seemendamise alase täiendkoolituse korraldamise vajaduse ja võimaluse korral teeb EHKAS koostööd Eesti Maaülikooliga või vastavat kvalifikatsiooni omava isikuga.

EHKAS tunnistab seemendajatena tegevusloaga veterinaararsti või vastavat kvalifikatsiooni omavat isikut, kellel on seadusest tulenev õigus kunstlikku seemendust läbi viia.